

I.L. CARAGIALE
ȘI CALIGRAFIA PLĂCERII

Dan C. Mihăilescu este critic și istoric literar. A lucrat ca cercetător la Institutul de Istorie și Teorie Literară „G. Călinescu“ și a editat suplimentul cultural *Litere, arte & idei* de la *Cotidianul*. Obține Premiul pentru debut al Uniunii Scriitorilor pentru volumul *Perspective eminesciene*. A publicat 16 volume de eseuri (printre care *Stângăcii de dreapta*, *Îndreptări de stânga*, ciclul *Viața literară*, *Despre omul din scrisori. Mihai Eminescu*), a tradus din Jean-François Revel, Eugène Ionesco, Emmanuel Todd, Vladimir Bukovski ș.a., a deținut rubrici în revistele *Luceafărul*, *Transilvania*, 22, *Idei în dialog*, *România literară*, *Ziarul de duminică*, *Dilema veche*, precum și în *Evenimentul zilei* și *Jurnalul național*. Din anul 2000 este realizatorul emisiunii *Omul care aduce cartea*, la ProTV. Printre preocupările sale constante se află literatura memorialistică și epistolară. *Oare chiar m-am întors de la Athos?* este ultima lui carte, publicată la Editura Humanitas în 2011.

DAN C. MIHĂILESCU

I.L. CARAGIALE
și caligrafia plăcerii

Despre eul din scrisori

HUMANITAS
BUCUREȘTI

Redactor: Anca Lăcătuș
Coperta: Ioana Nedelcu
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
DTP: Iuliana Constantinescu, Dan Dulgheru

Tipărit la Proeditură și Tipografie

© HUMANITAS, 2012

ISBN 978-973-50-3630-0
Descrierea CIP este disponibilă
la Biblioteca Națională a României

EDITURA HUMANITAS
Piața Presei Libere 1, 013701 București, România
tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51
www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro
Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro
Comenzi telefonice: 021 311 23 30

Cuprins

Un veac de posteritate	7
Dracul gol și dracul scris	25
„...Extrema nesocotire sub apăsarea căreia am îmbătrânit...“ Cheia unui destin	43
Mimetism și egofilie în febra epistolară	71
„Sunt nebun de amor, sufăr peste poate, parcă sunt turbat“	97
Un histrion mizantrop, cu „știința fericirii“ . . .	107
Berlin: îmbătrânirea ca voluptate și eliberarea ca năpastă	121
Sentețe, momente, încruntări... Și iar plăceri	147

Un veac de posteritate

„Astăzi, când imperialismul americano-englez se dedă la cele mai monstruoase ațâțări și pregătiri în vederea unui război mondial, astăzi când același imperialism nu se sfiște să comită cele mai monstruoase crime în Coreea, în Malaya, în Vietnam, azi când capitalismul își simte pământul fugindu-i de sub picioare, iar contradicțiile sale lăuntrice se ascut la maximum, masca sub care își ascundea chipul i se clatină tot mai tare și tot mai clar ne apare fața lui cea adevărată și hâdă. Cum ar mai zâmbi Caragiale – cu zâmbetul lui caustic și pătrunzător – dacă i-ar fi dat să audă emisiunile posturilor de radio din occident! [...] Legăturile de filiație directă dintre eroii satirizați de Caragiale și liota putredă întreținută din fondurile de spionaj americane sunt evidente. Rică Venturiano, de pildă, [...]

deplânge azi de la Vocea Americii biața țărișoară...“ (Maria Banuș)¹

„Prin opera sa, marele Caragiale înarmează poporul român în lupta sa împotriva imperialiștilor americani și englezi, provocatori de războaie, și pentru stabilirea în lume a păcii trainice. [...]”

1. Maria Banuș, „Actualitatea operei lui Ion Luca Caragiale“, în *Studii și conferințe cu prilejul centenarului I.L. Caragiale*, ESPLA, București, f. a. (1952), pp. 204 și urm. Nu-mi pot reprimă sadica plăcere de-a mai cita măcar un paragraf: „Fii și nepoți ai lui madame Esmeralde Piscopesco, hrăniți cu «du cacao» în *high-life*-ul bucureștean, ori feciori și fini ai avidului cârciumar Stavrache, crescuți în mirosul de țuică din dosul tejeghelei, veri buni cu patronii și gangsterii de peste ocean, duc până la ultima limită astăzi linia moralei de lup a părinților descriși fără milă de Caragiale. Și mai este Caragiale o prezență puternică printre noi și o călăuză de mare preț în lupta pe care o ducem împotriva cosmopolitismului, a naționalismului și a tuturor ismelor decadente în știință, în artă, împotriva tuturor rămășițelor vechii suprastructuri care mai dăinuie în conștiința oamenilor“ (p. 207). Mostură (dedicată tinerilor stângiști de azi) pentru ce va să zică instrumentalizarea clasicilor în scopuri propagandistice.

Oamenii muncii – muncitori, țărani, intelectuali, tineretul uzinelor și ogoarelor noastre – învață de la Caragiale să urască cu dezgust și revoltă trecutul plin de mârșăvie și sânge“ (N. Popescu-Doreanu).¹

„Pentru ca opera lui Caragiale să devină un bun al poporului, a fost nevoie de acea «răsturnare socialistă» de care vorbea Lenin, răsturnare care să facă posibilă desfășurarea revoluției culturale în țara noastră“ (Traian Șelmaru).²

„*Scrisoarea pierdută* este o palmă usturătoare aplicată pe obrajii acelor «români mai mult sau mai puțin onești» care au jefuit ca-n codru de-a lungul deceniilor țara și poporul, cu concursul binevoitor al imperialismului occidental“ (Ion Vitner).³

1. N. Popescu-Doreanu, „Opera lui I.L. Caragiale, armă de luptă în mâna poporului“, în *Studii...*, ed. cit., pp. 56 și urm.

2. Traian Șelmaru, „Caragiale – scriitor al poporului“, în *Studii...*, ed. cit., p. 111.

3. Ion Vitner, „Centenarul nașterii lui I.L. Caragiale“, în *Studii...*, ed. cit., p. 141.

„Atitudinea critică a lui Caragiale față de societatea burghezo-moșierească oglindește nemulțumirea maselor de milioane de desmoșteniți, protestul lor plin de mânie, încercările lor de a găsi un remediu situației mizerabile și fără de speranță în care fuseseră aduse. [...] Fără îndoială, Caragiale a avut limite. Adesea, el a bâjbâit. Câteodată, fără de voie, a căzut prizonier al concepțiilor claselor dominante. Alteori s-a exprimat confuz și a asvârlit ici, colo, aluzii de un sens dubios. [...] În lagărul imperialist, specia Cațavencilor, ce-i drept a unei posterități sinistre și abjecte pe lângă care eroii lui Caragiale erau îngeri nevinovați, trăiește, se îngrașă din sudoarea noroadelor năpăstuite și trâncănește în discursuri tot atât de neroade și demagogice. Față de aceste fiare cu chip de om, cu mult mai rele decât strămoșii lor din vremea cărdășiei burghezo-moșierești, dar înzestrate cu același mecanism sufletesc, opera lui Caragiale ne învață ura și disprețul“ (Paul Cornea).¹

1. Paul Cornea, „Caracterul popular al operei lui Caragiale“, în *Studii...*, ed. cit., p. 266. În același volum, Mihai („Mișa“) Novicov îl acuza pe C.D. Gherea de obtuzitate menșevică, iar motivul sinuciderii lui

Acesta era tonul exegezei oficiale, în 1952, la centenarul nașterii lui Caragiale.

Și încă, atenție, nu am citat din contribuțiile lui Mihai Beniuc, Zaharia Stancu, Nicolae Moraru, Simion Alterescu, Mihail Petroveanu. Asta, ca să nu mai spun cu ce jenă citești acum paginile semnate acolo de Sadoveanu, Camil Petrescu, G. Călinescu, Tudor Vianu.

1952. O sută de ani de la nașterea autorului *Scrisorii pierdute*. Ca și la centenarul eminescian, cu doi ani mai devreme, strivitorul aparat propagandistic al comunismului dâmbovițean avea să falsifice amețitor esența operei în sensul dorit de „gulagul“ cultural. Ca și Eminescu (fostul „protolegionar“ recitat jdanovist) – vajnic „proletar“ vânător de „împărați“, romantic fiu revoluționar al poporului oprimat de „viperele lubrice“ ale occidentalismului, adică de „vermina burghezo-moșierimii aliate cu imperialismul de pe Wall Street“ –, Caragiale (ce-i drept, sincer

Anghelache din *Inspecțiune* era iute rezolvat în spirit bolșevic: „Pentru că regimul și aparatul lui de stat, unde lucra ca o rotiță Anghelache, este un regim barbar, bazat pe disprețul total față de sufletul omului, un regim care distruge omul.“

prieten cu C.D. Gherea și socialismul ieșean, amic ocazional cu periculosul anarhist românofob Cristian Racovski etc.) se vedea tratat ca precursor al troțkismului, marele *biciuitor* al – deopotrivă – monarhismului, guvernelor liberale și conservatoare, prieten al țăranilor și socialist sadea, de vreme ce satiriza capitalismul și era prieten cu Tony Bacalbașa.

Ca și Eminescu, de-a lungul vremii, Caragiale a folosit tuturor. Conservatori fiind amândoi, chit că unul absolutist, iar celălalt relativist, dinspre dreapta au fost utilizați ca mănuși de box împotriva „roșilor“ liberali, în vreme ce stânga le-a instrumentat caracterul *popular* al operei și aplecarea naturală către umanitatea *oprimată*. Asociați cu junimiștii și socialiștii, cu liberalii, conservatorii, radicalii și takiștii, dar și cu atmosfera Peșului din constelația Carmen Sylva–Mite Kremnitz, predispuși populist, unul, la mahalaua Țicăului lui Ion Creangă, celălalt, la mitocăniea lui Titircă, Chiriac, Țircădău & Co din Dealu Spirii, colorați politic, după împrejurări, de ardeleni, bucovineni, basarabeni și aromâni, de bună seamă că ofereau (și, culmea, încă oferă) toate mizele și pistele pentru o cât mai

eficientă propagandă electorală, indiferent de arondarea politică.

2012. O sută de ani de la moarte. Unde (mai) este Caragiale? Și ce s-a schimbat în atitudinea noastră față de el?

Marele, definitivul câștig în timp a fost însăși acceptarea, integrarea, *digerarea* lui – dacă mi se acceptă termenul – în „organismul” etno-cultural, la capitolul „marilor clasici”. Resimțit din capul locului ca un virus periculos, ca un intrus alterant, ca un „măscărici” vulgar și zeflemitor a tot ce va să zică „ideal național”, o „caricatură a românismului”, „batjocură istorică” ș.a.m.d., apoi ca „ultimul ocupant fanariot” al Țărilor Române, Caragiale a fost sistematic refuzat în sijul onorurilor academice de vigilenții, necruțătorii anticorpi ai sănătății valahe.

E de ajuns să ne gândim la complicitatea Hasdeu–Mitiță Sturdza de la premiile Academiei din 1891, pentru teatru, dar și la a doua respingere academică, a *Momentelor*, din 1902, la fluierarea (deliberată și orchestrată) a multor reprezentații, la acuzele de plagiat și suita proceselor dezonorante, inclusiv campaniile de

presă inerente unor astfel de evenimente. Dar în special la inadecvarea față de natura caragialiană (paralel, atenție, cu totala priză la eminescianitatea culturii române!) a celor două mari vârfuri critice: Eugen Lovinescu și G. Călinescu, plus poziția mefientă, când nu direct ostilă, a generației '27, cu precădere a lui Constantin Noica, dusă până târziu, în anii '70–'80¹. Ex-

1. Despre „rezerva generației lui Noica nu atât față de opera lui Caragiale, cât față de spiritul ei criticist“, v. Eugen Simion, „I.L. Caragiale și spiritul românesc“, prefața vol. I, *Proză literară*, din Caragiale, *Opere*, ediție de Stancu Ilin, Nicolae Bârna, Constantin Hârlav, Editura Univers Enciclopedic, București, 2000, p. VI. „Mă întreb dacă intoleranța față de Caragiale nu ascunde un complex“, susține cu dreptate Eugen Simion. „Spre deosebire de filozoful care se arată disperat de viciul cârtirii, aș zice că un popor care are forța de a se supune autoironiei este un popor spiritualicește puternic [...]. Aș zice că, dimpotrivă, o mare operă artistică este totdeauna morală și anti-modelul ei stimulează, prin negativitatea lui, un model. L-aș numi: un model al vigilenței, o pedagogie a purificării [...]. Iată ce se uită adesea când se discută modelul Caragiale, și anume: că arta transformă un anti-model existențial într-un veritabil model spiritual prin valorile lui estetice“ (pp. IX și urm.).